

CASTELLITX

FUIES FOLKLORIQUES D'ALGAIDA I LA SEVA ENCONTRADA

N.º 5

ANY 1965

BON NADAL

I donà a llum el seu Fill primogèn-
nit, i el faixà amb bolquers, i el reclinà
sobre una menjadora.

*(De l'Evangeli del dia de Nadal, segons
Sant Lluc. Trad, d'acord amb la consti-
tució sobre Sagrada Litúrgia del Concili
Vaticà II).*

ESCOMESA

CASTELLITX reviscola. La pluja de l'inquietut l'ha fet arrelar dins l'hort de l'il-
lusió on beu la llecor de l'esperança. És nodreix de la saba fresca dels qui comencen i de
l'espessa i profitosa dels veterans. Per politxó vol tenir el bon gust i el valent servici. Per
hortolà, a cada un de vultros.

La llavoreta ja neix; és tendre i dèbil. Està en les vostres mans el que se convertes-
qui en l'arbre poderós que fruita amb abundància, o que es sequi per falta de l'aigua amo-
rosa del vostro interès i la vostra ajuda.

Esperam amb els braços oberts les vostres indicacions i col·laboracions. Prometem
atendre-les i publicar-les si fa al cas, sempre que venguin firmades

No jutgeu amb massa severitat, i que ningú se molesti. Sols la bona intenció mou
la nostra ploma.

J. M.

Conseqüències dels disturbis a Mallorca durant la primera mitat del segle XV

El segle XIV és per a Mallorca una època en què es viu en part del record de passades grandeses. La població s'estanca i cap al 1348 era de unes 50.000 persones per a tota l'illa. Durant aquesta centúria tenen lloc una sèrie d'epidèmies que fan disminuir considerablement la població; la més important d'aquestes epidèmies, i al mateix temps la que inicia aquest cicle de contagis, és la famosa Pesta Negra de 1348, a la que segueixen altres contagis, generals o només infantils; hem d'afegir a això alguns anys de fam, cèguda a anys de mala cullita, ja que s'ha de tenir en compte que les comunicacions en aquella època eren molt imperfectes i no es podien importar aliments en quantitat suficient per a tota l'illa.

Durant aquesta centúria té lloc, ademés la decadència del comerç Llevantí, tan brillant en la centúria anterior. Conseqüència d'aquest fet és que la classe adinerada girà els ulls cap a la terra com a element en el què invertir els seus capitals. Quan la terra es converteix en element d'especulació per part dels capitals ciutadans, la situació del pagès, que ja es trobava aclaparat per impostos i censals, encara s'agravarà més.

No és d'extranyar, doncs, que els pagesos veiessin amb mals ulls els habitants de Ciutat, ja que ells eren els que replegaven tots els seus recursos i estalvis. Se criticava la concentració de terres en mans dels capitalistes, que normalment vivien a Ciutat i vivien bastant despreocupats dels problemes dels pagesos.

El govern de Mallorca estava en mans del Gran i General Consell, compost per 93 membres, que eren quasi tots ciutadans, i molts pocs els representants dels interessos del camp.

Tots aquets fets indicats més amunt, units al mal govern d'En Pelai Uniç, tengueren com a resultat una agravació tal de la situació que els disturbis es varen fer més freqüents de cada vegada, fins a arribar a prendre forma de guerra civil. Manacor i Campos eren les viles que anaven al davant d'aquets disturbis. A l'abril de 1451 es va arribar a formar un

exèrcit de vilaforans, o sigui, de pagesos; aquest exèrcit va sitiar i fins i tot atacà Ciutat un parell de vegades, però sense resultats positius.

Els ciutadans, davant d'aquest estat de les coses intentaren arribar a una solució, encara que fos a costa de fer algunes concessions; però els disturbis per part dels vilaforans continuaren i no es va arribar a cap acord. La derrota sofrida pels forans a Inca posà punt final a aquesta lluita, ja que aquets quedaren desarticulats definitivament com a força temible.

El rei Alfons V castigà els rebels amb una multa de 150.000 lliures, i això va motivar la venda de nombroses finques als ciutadans per part dels pagesos. Hi va haver alguns Municipis a on les terres que canviaren d'amo arribaren a l'extensió de tot el terme municipal.

A Algaida va tenir lloc també aquest traspàs de propietats, però aquí va tenir una doble corrent, ja que mentres Bonifaci de Pax acumulava béns, també les possessions de Caulellas, de Miró, de Damià Dameto, dels Mores, tots ells ciutadans de certa noblesa, passaren a mans de pagesos acomodats. Així és que a Algaida la major part de les terres va quedar en mans dels vilaforans, essent un cas a part el de Bonifaci de Pax i la seva família, que arribà a tenir immenses possessions a Algaida.

El resultat de tots aquets canvis fou la concentració de la propietat, sobre tot en aquells cassos en què la renda de la terra era insuficient per a suportar els impostos i censals, amb lo que se formaren propietats molt més profitoses que les parce-les anteriors.

En resum, la guerra civil de 1451 va acabar amb la derrota dels vilaforans i la multa del rei de 150.000 lliures, i això va sumir l'illa en la pobresa i el terror, ja que les represàlies no es feren esperar. Degut a això, foren molts els pagesos mallorquins que anaren a cercar allò que els hi faltava a la seva terra, pau i feina, a altres terres estranyes.

Emperò, aquests anys de postració no foren molt llargs, les viles aviat es començaren a refer, i cinquanta anys més tard, a començaments del segle XVI, es troba tota l'illa en plena època de recuperació.

Durant aquesta època de recuperació, durant el segle XVI, ¿quin era l'estat del camp algaidí? Podem respondre a aquesta pregunta en certa manera gràcies als «Stims generals dels béns dels particulars de la vila d'Algaida», fets l'any 1578, la còpia dels quals es troba a l'Arxiu de l'Ajuntament de la Vila.

En aquets Stims es consigna el valor de la terra que posseïx cada propietari. Del recont dels valors dels 791 propietaris censats, en podem treure algunes conclusions. La petita propietat predomina, al manco en número de propietaris, ja que dels 791 d'ells, n'hi ha més de la mitat. 403, dels que la propietat no arriba a 50 lliures de valor.

Però no passa lo mateix amb el valor de les dites propietats, valor que reflecteix en certa manera l'extensió de les finques; hi ha 45 propietaris que tenen terres per valor superior a les mil lliures,

i aquestes 45 persones tenen quasi les tres quartes parts del valor total.

Hem vist, doncs, que després de la concentració de la propietat de què hem parlat, conseqüència de la guerra civil de 1451, hi ha una divisió de les terres com a conseqüència de establiments i herències; aquesta divisió o repartiment el veim amb aquestes 403 persones que tenen per valor de menys de 50 lliures. Ara bé, hem vist també que aquesta divisió no té lloc com a conseqüència de la venda o establiment de les grans propietats, que com hem vist eran encare moltes i de valor considerable, sinó que lo que es divideix és la propietat mitja i petita, que té molt poca importància numérica i en quant al valor tampoc és digne de destacar.

Es, aquesta que acabam de veure ràpidament, una època en què s'ha iniciat un procés que ha seguit desenrollant-se després fins als nostres dies, i que ha donat lloc a l'estat actual del camp algaidí, extraordinàriament dividit i repartit entre els 2.943 propietaris censats existents actualment a la vila d'Algaida.

JOAN MULET

ELS PASTORELLS DE CA SES MONGES

(Impressions)

Faltaven ja pocs dies per Nadal. Sor Margalida del Sant Sepulcre i Sor Jerònia de les Divines Llagues anaven fora corda en la preparació dels Pastorells que, com era costum, cada any els al·lots de la Costura representaven en el saló de la Parròquia, la Nit de Nadal. Però,enguany, volien que fossen uns Pastorells extraordinaris. Havien convidada la Mare Secretària que dins el poble tenia molt de prestigi, perquè uns anys abans hi havia estada d'infermera; i era precis quedar de lo millor.

En tot el matí no feien altra cosa les dues mongetes que fer repatir als nins —futurs pastorets— els versos que, dies després, havien de recitar a Jesús Infant.

En Miquilet no se'n recordava mai del primer mot, En Rafel feia sopes i En Joanet deia «buanc» en lloc de dir blanc,

a la seva cançó. Tot això atacava de nervis a Sor Jerònia perquè tenia por que la gent no se pensàs que era ella qui tenia la llengua travada.

Mentres tant Sor Margalida s'esgargamellava fent recitar un perell de mots a En Tòfol, l'escolà, que, enguany, havia d'esser l'Àngel portador de la Bona Nova.

En Tòfol tenia prop de vint anys. Era innocentot, i bò d'enganar. Havia de sortir en Els Pastorells per decisió de Sor Margalida, ell no sabia com, però d'una manera molt espectacular que les dues monges havien cabil·lat. Però en Tòfol era un caperròt i no podia aprendre lo que havia de dir.

—Però... és tan fàcil —deia Sor Margalida.

—És que no me'n record mai des comensament.

—Ai —sospirava la monja—. Manco mal que jo seré a dins sa copinya de s'a-puntador i t'ho podré dictar:

La Pau en vosaltres sia...

I en Tòfol que ja sabia seguir, continuava amb la mateixa cançoneta de Sor Margalida:

**Escoltau la Veu de Déu
de boca d'un àngel seu
que el Pare Etern vos envia.**

—Molt bé. Molt bé, Tòfol. Però ho has de dir una mica més a poc a poc. Ha de parèixer que és el Pare Etern que t'ho dicta des de la Glòria.

Passaren els dies i vingué Nadal. El vespre, abans de començar, vaig entrar a davall l'escenari i allò pereixia un poc el guardarrobes del Cel. Ales, túniques, mantells, vestits de pastor, barbes postisses, de tot. Un mè, un endiot i unes xeremies. A damunt una taula una coca amb tallades de xuia, sobrassada i botifarró, que Na Joaneta vestida de pastora, havia d'oferir al Nin de Betlem.

La Mare Secretària, que feia més de dos quintàs mallorquins, que son quaranta dos quilos i mig cada un, seia amb tota la seva reverenda còrpora enmig del Rector i el Batle —aquest no es va treure es capell de tota la vel·lada—, se-guien el Metge, el Mestre —que era jo— i totes les forces vives de la villa.

Començà la funció. El teatro estava ple de gom en gom. Les monges estaven satisfetes perquè havien feta una bona entrada. Hi cabien unes doscentes persones i havien hagut de posar cadires enmig dels passadissos. L'entrada valia tres pessetes. Els al·lotells i les al·lotelles recitaren un darrera l'altre els versos de l'obra.

En Joanet va dir «buanc» però la gent, entusiasmada, casi no se'n va tèmer:

**Jo vos duc la carabassa
tota plena de vi «buanc»,
i una llarga llengonissa
per Jesús, el tendre Infant.**

S'acostava ja el final i en Tòfol havia de fer l'aparició apoteòsica. Anava vestit d'àngel amb un camissó color de rosa que les monges manllevaren a una antiga alumna que feia poc s'havia casada,

i que deien que tenia sa roba molt guapa. Al damunt de la túnica hi duia una capa color de cel i unes ales de cartó i paper arrissat. Amb les mans una vara de liri blanc, també de paper. Anava fermat per davall els braços amb una corda ben gruixada i estava situat al damunt d'un tauló més amunt de les bambalines. La corda passava per una corriola del sòtil de l'escenari i anava a parar entre bastidors.

Arribat el moment, totes les monges agafen el cap de la corda, en Tòfol se tira i l'amollen a poc a poc.

Sor Compasió de l'Esperit Sant i Sor Pereta de La Corda de Judes, les dues monges més velletes de la casa, seien a davant de tot amb els al·lots i ploraven de l'emoció. Les llàgrimes rodolaven per la pell rugosa de les seves galtes.

Però mentres tant, l'àngel devallava, a Sor Aniceta, la monja més jova i més cap buit, li pegà pel cap de fer pessigolles a ses altres monges i del trastorn les escapà la corda i en Tòfol acabà de devallar de mala manera, mentres deia enlloc de sa cançó:

—Aquestes pures de monges, no la m'han feta que no l'hem pensàs!

El públic va pendre aquest final pel saine i quedà satisfet, perquè va riure de bon gust.

La Mare Secretària quan veu aquell endavallament atropellat s'aixecà dreta amb tot el seu rodó i exclamà:

—Oh, angelet diví, això és una malcriada que has fet. Estic segura que, en esser en el Cel, el Pare Superior dels àngels te darà una batculada que et posarà ses anques com un tamborino.

I se tornà a seure tota satisfeta.

Gabriel Janer Manià

L'EDUCACIO I EL TEMPS

Carta del Dimoni al patge dels Reis d'Orient

Ea'l Dimoni. Secretariat de negocis bruts.

Intel·ligentíssim i sàbi patge reial:

Només dues paraules. No te vull desbarbar massa perquè veig que el caramull de cartes que t'han escrites els infants de tot el món, i que encara t'has de llegir, és quasi tan gros com una de ses calderes on hi bullim els criticadors mal entenyats.

No te vengui de nou el rebre aquesta carta; ja sé que contra tú no hi puc fer res. No te pensis, tampoc, que te demani aire acondicionat o una barcada de geleres. Res de tot això. Ara quan tothom t'escriu demanant-te coses, jo faig el contrari: t'escric per proposar-te un negoci i per dar-te les gràcies per lo molt que treballas per mi. No et retgiris, m'explicaré.

Els temps han canviat molt. En les cartes que reps te n'hauràs adonat que els infants d'ara no són els mateixos d'antany. A tu te demanen coses tan estrambòtiques com és un Sputnik, un platet que vola, o una carabassot per anar per la Lluna. I a mi no sols me fan befa i jutipiris, sino que, endemés, no me tenen gens ni mica de respecte. Està vist que si vull fer qualche client dels qui jamai me deixen i de l'edat que és la millor, la de l'infantessa i primera joventut, cal canviar depressa de tàctica. Com que tu ets un home llest ja hauràs endevinat que lo millor per fer-los dels meus és procurant-lis una educació del meu gust. És per aquí on volem pitjar fort.

T'he de confesar que me semblà per un moment que tot estava perdut, quan els homos se'n donaren compte que així mateix la educació té la seva importància. Fins i tot els diaris publicaren qualche article parlant d'ella i dels seus problemes, perillant fort que aquest tema se posàs de moda. Quin desastre més gran!... Ja me veia amb totes les sales noves qu'hem fetes plenes de polç i teranyines per falta d'estadants. Tant me vaig retgirà que vaig convocar tot depressa el nostre Consell General d'Urgència.

Els hi vaig parlar dels meus temors. Però quan més llastimosa era la meua veu, quan ja ho donava a tot per perdut, vet aquí que sent de cop sec una riallota de ventre gros insultant i feresta. Empipat per aquest atreviment alç el cap i m'afin a tots els ambaixadors de la secció «Lectures, Espectacles i Juguetes». El seu cap pare m'enflocà aquesta:

—Sembla mentida que siguis tan ximplet.

Se girà cap als altres i continuà donant-se importància.

—Noltros enguany hem ajudat a escriure moltes de cartes de nins an els Reis. Son tan hermoses que els nostros tallers d'imprensa —especialitat en revistes i altres calamitats— i les nostres fàbriques de juguetes infernals —pistoles, escopetes, punyals i metrelletes— tindran que fer hores d'excés per poder atendre a tothom. No hi ha por. El món és nostro.

Després, posant els ulls en blanc, mos contà lo meravellós que és el veure en mans d'aquets infants totes aquestes eines que abans he dit i amb elles jugar a robar, a fer-se mal, a matar-se, tal com aprenen que es fa, llegint aquestes novel·les que noltros editam.

Els nins són tan aprenents i els hi dura tant lo que aprenen que me vaig posar tranquil.

¿Comprens ara el per què del meu agraïment? Jo sé que a aquestes coses les reparteixes de mala gana i que tu no hi pots fer res si n'hi ha de batzols que te les comanen. Però jo n'estic tan content que te vull fer estalviar temps i diners esperant que venguis a bé amb aquest negoci que t'oferec.

Per si de cas els homos te'ls comanen vet aquí aquets articles que te dona tot de regal el nostre President d'Idees Ferrestes i que tanmateix tendries que anar a cercar a un altre lloc.

Per conseguir un desenteniment complet entre la familia i l'escola tenim entre altres coses:

1/ Unes sabates fortes i lleugeres marca «mai t'arrambis per l'escola» tan còmodes que una vegada posades jamai se les lleyen.

2/ Un diccionari de frases escollides per dir-les davant els fills tal com: «a l'escola no ensenyen res», «tu tens raó i el mestre no», «és igual si demà no vas a escola», «pobre fill meu! Ja t'han tornat castigar».

3/ Un caramull de serials que duren cinc hores i els servim garantint-ne quatre i mitja de plorar.

Per l'Opinió Pública, la meva gran amiga, tenim a punt el llibre premi infernal a la ingenuïtat que se titula «Qualsevol serveix per Mestre», acompanyat d'una segona part anomenada «Com més fan pagar, millor és el col·legi». Pels qui els comprin hi ha de regal unes ulleres de sol amb el vidre molt entelat perquè mai més hi tornin veure clar.

Perquè els infants puguin completar el seu vocabulari i aprendre bones costums tenim unes portes sistema «mànega ampla» que tenen la virtut de deixar passar a tots els menors d'edat i de fer tornar cegos an els porters. Estan especialment pensades per posar-les a les tavernes, cafetuxos, teatres i cines on se fan aquestes pel·lícules de «gansters» i d'altres bestialitats «aptas para menores».

En quan an els Mestres t'he de confessar que, tantes són les coses que per ells m'han comenades sempre seguit, que quasi quasi no me queda res disponible.

Res més per avui. M'agradaria molt que no digesis res d'aquesta carta an els teus amos. No és per res, prò d'ençà que vaig mascarar l'estel que hi anava davant davant i ells se perderen, no m'han pogut veure mai més.

JOAN MARTORELL

LA BONA TECA

CASTELLITX brinda una col·lecció de receptes de cuina mallorquina a tots aquells bons aficionats a la menjua.

Vet-net'aquí tres molt típiques d'aquestes festes:

Principi: Arròs sec.

Tenint un bon brou aparellat, posaràs la greixonera o pella damunt el foc. Abans de tot se sofregeix l'arròs fins que sia ros, posant-hi després a begudes el brou que bulli. S'hi pot afegir una culleradeta de pebre bord i espècies. Per terme mig hi ha d'haver dues escudelles d'aigua per una d'arròs, procurant que bulli per igual i amb molta fúria, de tant en tant donau-li qualche remenada perquè no s'aferrí.

Dins s'arròs sec hi diuen molt les talledes de pollastre, peix, esclatasangs, carxofes, llegums molt tendres i la freixure-

ta de qualsevol animal de ploma. Està clar, tot això s'ha de sofregir al principi.

Darrerria: Perdius amb col.

Se donen color i se bullen per separat un parell de fulles de col tendre la mitat de la col després de bullida se talla menut i se mescla amb talladetes de llom o camaïot; se sofregeix amb molt de saïm, s'hi posen espècies, moraduix, juavert, tomàtiga i ceba forastera. De tot això se farseixen les perdius i amb les fulles que queden s'emboliquen a dins una cassero-la amb brou, espècies i alls. I se couen.

Plat Dolç: Coques de torró.

S'escalden els bessons d'ametles crues i se palen ben palats. Llavors se molen mesclant-hi la maetixa quantitat de sucre, una clovella de llimona i un polci de canyella. En estar ben molt se premsa enmig de dues neules.

ESPIPELLADES

És notícia...

L'altre dia un estol de joves d'aquesta vila an els qui s'els hi vol donar el premi als millors deportistes de l'any, feren una excursió al Castell del Rei de Pollença, que me recorde un nom d'una rondaia mallorquina.

—Quin nom és aquest?

—El Castell d'irás i no tornarás.

—Etsagerat!

Per cert que aquesta pasetjada no l'havien d'haver retardada fins després d'haver-se feta aquesta vel-lada de teatre que promet esser tan acertada i que amb tanta d'ilusió, esforç i secret preparen un grup de bons aficionats. Figurau-vos que una de les comèdies se titula «El Metge Nou» personatge que hagués caigut molt bé per curar-lis les bõfegues i esquerrinxades que se feren pujant, i l'altre obra se diu «Així és el Món» exclamació que va esser la que casi tots feren quan foren dalt de tot.

Darrera les escoles, el Tio, En Joan i el compressor han fet uns quants clots de reglement. No és que cercasin aigua o petroli, sinó tot el contrari. Els han fet per posar-hi tota l'aigua i el petroli que

sobra als nins i que perfumaven tot l'edifici.

Enhorabona a les autoritats per aquesta reforma.

Pels aficionats a la bona música.

En Nefre Juan, el nostro paisà, gran músic i amic, contrabaix del conjunt els Telstars, mos ha dit que prest gravaran un altre disc.

Ara que el nostro Teatre Principal s'ha decidit a dur-mos programes de qualitat hi ha per fer un bon negoci. Posar-se a la porta d'entrada i llogar maridets ben carregats de caliu.

Tots hi sortirem guanyant si se pogués arreglar aquest teatre. Però, ja se sap, devegades com més són més s'embuïen.

¿Sabeu quin és el «colmo» de la innocència?

Es pensar-se que perquè els xots o els porcs baixen de preu, els carnisers baixaran el preu de les costelles.

**Per tots, amics i germans:
Bones festes i feliç any nou!**

CARAGOLET

ALTRA PIC NADAL

S'acosta altra pic Nadal,
amb els peus humits i freds.
Ja han sortit els pastorets
del seu repós anual.
La mula que era cativa
d'un calaix, tengué una pota
rompudeta, i una al-lota
la hi sa saldada amb saliva.
La Verge i el seu Marit
no s'han envellit cap mica,
i esperen amb la més rica
il·lusió, el Nin petit.
Tot el betlem, poc a poc,
va sortint a la rotlada,
mentres encén la vetlada
la cuina plena de foc.
Nadal és així: un passat
que cada any es fa present.

És un renovellament
de la bona voluntat.
Mallorquins, avui voldria,
pel ric i pel que res pot,
una taula amb endiot,
amb bon vi i amb alegria.
Aquells que tenen de sobres,
facin coques i flaons,
i pensin que hi ha racons
on hi passen fred els pobres.

SUPLICA

Si a mi m'enviau torró
procurau que sia blan,
perquè sino és com un flam,
ja només puc xuclar-ló.

Pere Capellà

C A S T E L L I T X

P. General Franco, 5

A L G A I D A